ЗМІСТ

Із циклу "Невольницькі пісні"
Єврейські мелодії
"Як Ізраїль дістався ворогам у полон…"
"Єреміє, зловісний пророче в залізнім ярмі"
Епілог
Забуті слова
Віче
"Завжди терновий вінець…"
"Завжди терновий вінець…" [1-й варіант]
Ритми
"Де поділися ви, голоснії слова…"
"Чи тільки ж блискавицями літати…"
"Якби оті проміння золоті…"
"Хотіла б я уплисти за водою…"
"Ні! я покорити її не здолаю…"
"Якби вся кров моя уплинула отак…"
"О, як то тяжко тим шляхом ходити…"
"Чом я не можу злинути угору…"
Хвилини
Lied ohne Klang
Свята ніч
"Ви щасливі, пречистії зорі…"
"Талого снігу платочки сивенькії…"
"Минаю я, було, долини, й гори…"
"Гей, піду я в ті зелені гори…"
"Хочеш знати, чим справді було…"
"Темна хмара, а веселка ясна…"
"Ой, здається – не журюся…"
"Ой піду я в бір темненький…"
Легенди
Сфінкс
Ра-Менеїс

Жертва
Легенди
Саул
Трагедія

ІЗ ЦИКЛУ "НЕВОЛЬНИЦЬКІ ПІСНІ"

ЄВРЕЙСЬКІ МЕЛОДІЇ

"ЯК ІЗРАЇЛЬ ДІСТАВСЬ ВОРОГАМ У ПОЛОН..."

Як Ізраїль дістався ворогам у полон,
то рабом своїм бранця зробив Вавілон.

І, схиливши чоло, подолані борці
переможцям своїм будували дворці.

Тії руки, що храм боронили колись,
до чужої роботи з одчаю взялись;

тая сила, що марна була на війні,
будувала підвалини й мури міцні.

Все здалось до роботи: перевесло й шнур,
плуг, сокира й лопата виводили мур,

всяк, хто мав який знаряд, мав працю собі,
тільки арфу співець почепив на вербі.

"ЄРЕМІЄ, ЗЛОВІСНИЙ ПРОРОЧЕ В ЗАЛІЗНІМ ЯРМІ"

Єреміє, зловісний пророче в залізнім ярмі!
Певне, серце господь тобі дав із твердого кришталю:

ти провидів, що люд буде гнить у ворожій тюрмі, –
як же серце твоє не розбилось від лютого жалю?

Як ти міг дочекатись, чи справдиться слово твоє?
Роєм стріли ворожі на божеє місто летіли, –
певне, чарами ти гартував тоді серце своє,
що на ньому ламалися навіть ворожії стріли!

По війні ти на звалищах міста лишався один,
і палкі твої сльози точили холодне каміння,
і луна розляглась така серед смутних руїн,
аж найдальші нащадки почули твоє голосіння.

Єреміє! ти, вічная туго, тебе не збагну:
як же серце твоє не розбилось від лютого жалю?
Бо джерело гаряче і скелю зрива кам’яну.
Так, було твоє серце з твердого, міцного кришталю!

2.12.1899

ЕПІЛОГ

Чи сумно вас, чи радісно читать,
оповідання про велику драму?
То хочеться над вами заридать,
то заспівать з раптового нестяму.

То був якийсь блискучий карнавал,
червона оргія буяла на просторі,
здавалось, налетів дев’ятий вал
і прокотився бурею по морі.

Дев’ятий грізний вал! У глибині
якісь печери позіхали чорні,

та високо здіймались гребені і,
тремтячи огнем, здавались необорні.

Плавким багаттям вал на гору наступав.
Гора стояла твердо, міцно, стало,
холодна та німа. Розбився вал,
утихла буря – більш валів не стало.

Зоставсь на дрібних хвилях марний шум
та дрібні камінці безсило торохтіли.
Нещасні камінці! той побережний тлум
ні море, ні гора приймати не хотіли.

Дев’ятий вал… Чи то ж була вода,
що марне так розбилася об кручу?
То ж сіль землі, то ж сила молода
ішла на смерть, на згубу неминучу.

Лягала молодь у труну жива з
одважним усміхом, немов байдужа.
Отак індійська молода вдова
іде вмирати на кострищі мужа,

з вином в руці, весела та хмільна
іде обнять в огні дружину любу.
Хто знає, чи любов, чи просто чад вина
веде її на огнище до шлюбу?

О, то було огнистеє вино,
те, що сп’янило молодь героїчну!
По жилах розливалося воно,
палило кров, до хмелю непривичну,

правдиве "п’яне чоло" з буйних мрій,
святої віри, молодого палу, –
та хто б не кинувся від нього в бій
з широким розмахом збунтованого валу?

Чи сльози, чи квітки від нас належать вам,
підкошені в розцвіті сил герої?
Коли б то так судилося і нам
спалити молодість і полягти при зброї!

Не те судилось нам. Найкращі дні
своєї провесни ми зустрівали сумом;
тоді якраз погасли всі вогні
і вкрилось темне море сивим шумом;

порікування дрібних камінців
наводило оспалість і досаду;
минув час оргій, не було вінців,
і на вино не стало винограду;

старі мечі поржавіли, – нових
ще не скували молодії руки;
були поховані всі мертві, а в живих
не бойової вчились ми науки;

стих карнавал, а тії, що пили,
для нас покинули важке похмілля –
ми, лицарі без спадку, не могли
так бучно справити собі весілля…

О, ви, що полягли в таку смутну весну,
як вдарили недосвіти-морози, –
нащадки не складуть вінців вам на труну,
вам не квітки пристали, тільки сльози!

8.08.1900

ЗАБУТІ СЛОВА

То вже давно було. Мені сім літ минало,
а їй, либонь, минуло двадцять літ.
Сиділи ми в садку, там саме зацвітало,
і сипався з каштанів білий цвіт.

Вона не бавила мене і не учила,
я кидала і забавки, й книжки,
щоб тільки з нею буть, вона уміла
єдину забавку – плести вінки.

Я подавала їй квітки, і листя, й трави
і з рук її не зводила очей.
Здавалося, вона плела не для забави,
а щоб зробить оправу для речей.

В її речах слова котились, наче хвилі,
мов сльози по її замучених братах,
в вінку, здавалось, блідли квіти білі,
і в’янули слова журливі на устах.

То знов зривалися слова палкі, ворожі,
мов грізні вироки всім тим, що кров лили,
в вінку палали кров’ю дикі рожі,
слова, мов квіти ярії, цвіли.

Шумів зелений лист, а голос той коханий
про волю золоту співав мені, –
в вінку мінився злотом ряст весняний,
і золотим дощем лились пісні…

То вже давно було. Давно пора минула
таких червоних необачних слів;
либонь, вона й сама про них забула –
хто дбає про вінки, що замолоду плів?

І я забула їх, не пригадаю й слова
з тих наших довгих запальних розмов,
а тільки барва їх, мелодія раптова
тепер, як і тоді, мені бунтує кров.

І та мелодія не може заніміти:
не раз, як тільки лист од вітру зашумить
чи блиснуть проти сонця ярі квіти,
вона зненацька в думці забринить.

Неначе хто її поставив на сторожі,
щоб душу в кождий час будить від сна,
щоб не заглухли в серці дикі рожі,
поки нова не зацвіте весна.

9.07.1900

ВІЧЕ

Ще старість не прийшла, а все минуле
не раз мені стає перед очима,
і я дивлюсь так пильно, мов боюся,
що більш мені не прийдеться побачить
того садочка спогадів моїх,
що міниться барвистими квітками
при світлі мрій, мов при західнім сонці.
Ось і тепер повстав дитячий спогад
і кличе, й вабить: глянь на мене ще раз!

В дворі старого замчища-руїни
зібрались ми на віче, все поважні,
учені голови, гладенькі й кучеряві,
і віком не малі – якби зложити
літа усіх, либонь, століття вийшло б!
Ми всі були на зборах, всі дванадцять.
Обачні люди, тямили ми добре,
що ми живем у небезпечний час:
поставили сторожу біля брами, –
як хто надійде, щоб давала гасло, –
і раду радили. Таємне товариство
ми закладали, і ніхто з "великих"
до нього доступу не мусив мати.
Зложили всі обітницю врочисту
ховати таємницю до загину.

Яка ж була мета у товариства?
"Мета?" – "великі" вже б не обійшлися
без сього слова, ми ж були щиріші:
в нас не було мети. Було завзяття,
одвага, може, навіть героїзм,
і з нас було доволі. Ще ж до того
була в гурті маленька Жанна д'Арк:
тоненька, блідолиця, голосочок
бринів, немов дзвінок, її очиці
блакитні блискавиці розсипали,
злотистеє волосся розвівалось,
мов орифлама. В нас її вважали
за речницю великої снаги.
Вона сиділа в замковій бойниці,
неначе в ніші, і навколо неї
було ще досить неба весняного
в тій рамці кам’яній; західне сонце
вінцем її голівку червонило.
Вона держала слово, і багато

великих слів у ньому поміщалось:
братерство, рівність, воля, рідний край…
Так, так, те все було. А далі слово
змінилося у спів, і вся громада
до дзвінкої промови прилучилась.
О, то були такі "червоні" співи,
яких, либонь, не чув старезний замок
і в ті часи, коли червона кров
йому красила тверді, сиві мури.
"Гартовані ножі" були в тих співах,
а в серці у співців була любов
до тих "великих", що були малими
на бенкеті життя. Летів той спів
геть за зубчаті стіни і котився
зеленими моріжками до річки,
немов хотів поплисти за водою
до вбогих сел, що мріли навкруги…

Зубчата тінь від замкового муру
все довшала, а далі й двір покрила.
В бойниці небо стало темно-синім,
не стало вже червоного віночка
на голові малої Жанни д'Арк,
а ми співали… Раптом наша варта
нам гасло подала: "Гуси, додому,
вовк за горою!" – Все затихло миттю:
"великі" йшли!.. Під муром притаївшись,
ми бачили, як постаті незграбні,
хитаючись та пишучи "мисліте",
блукали по замковому дворі, –
"великі" йшли з веселої беседи.
Ой, видко, шлях був довгий та трудний,
либонь, їм там судилось ночувати…

Таємне віче розійшлось таємно:
скрадалися ніжки маленькі тихо
у темряві; ніхто не озивався:
ручки стискались мовчки на прощання;
за брамою всі різно подались…

Де ви, мої товариші колишні?
Ми розійшлися, мов стежки по лісі.
Чи ви коли ще згадуєте замок
і всі ті речі, співи, таємниці?
Чи, може, вам – "великим", мудрим людям
тепер уже не до дитячих мрій?..

10.08.1901

"ЗАВЖДИ ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ…"

Завжди терновий вінець
буде кращий, ніж царська корона.
Завжди величніша путь
на Голгофу, ніж хід тріумфальний.
Так одвіку було
й так воно буде довіку,
поки житимуть люди
і поки ростимуть терни.

Але стане вінцем
лиш тоді плетениця тернова,
коли вільна душею людина
по волі квітчається терном,
тямлячи вищу красу,
ніж та, що кричить на майданах:
"Гей, хто до мене? Ходіть,
я кожному в руки даюся".

Путь на Голгофу велична тоді,
коли тямить людина,
нащо й куди вона йде,
не прагнучи інших тріумфів,
знаючи іншу величність,
ніж ту, що на троні гукає:
"Я з ласки бога цариця,
бо, гляньте, – сиджу на престолі!"

Хто ж без одваги й без волі
на путь заблукався згубливу,
плачучи гірко від болю,
дає себе тернові ранить,
сили не маючи стільки,
аби від тернів боронитись, –
боже, пожалься тої крові,
що марно колючки напоїть !
Ліпше б вона на обличчі
краскою втіхи заграла,
очі комусь звеселяючи
десь на невинному святі.

30.11.1900

"ЗАВЖДИ ТЕРНОВИЙ ВІНЕЦЬ..." [1-Й ВАРІАНТ]

Завжди терновий вінець
буде кращим, ніж царська корона,
завжди величніша путь
на Голгофу, ніж хід тріумфальний;
так з передвіку було
і так воно буде довіку,
поки житимуть люди
і поки ростимуть терни.

Але стане вінцем
лиш тоді плетениця тернова,
коли вільна душею людина
по волі квітчається терном,
гордо й одважно скидаючи
з себе квітчасті покраси,
тямлячи вищу красу,
ніж ту, що кричить на майданах:
"Гей, люди добрі, ходіть,
я кождому в руки даюся!"

Путь на Голгофу велична
тоді, коли знає людина,
на що й куди вона йде,
не прагнучи інших тріумфів,
знаючи вищу величність,
ніж ту, що з престолу гукає:
"Я з ласки божої цар,
бо, гляньте, сиджу на престолі!"

Хто ж без одваги й без волі
дає себе тернові ранить, –
сили не маючи досить,
аби від тернів боронитись, –
боже, пожалься тії крові,
що марну колючку напоїть,
ліпше б вона на обличчі
краскою втіхи заграла,
очі комусь звеселяючи
серед безжурного свята.

Крик Прометея лунає
безліч віків скрізь по світі,
він заглушає собою
потужні громи олімпійські.

Тисячі тронів упало
і людських, і божих,
але Титанова круча стоїть,
наче вічна твердиня духа
того, що, немов ураган,
без упину іскорку,
вхоплену з неба,
в могутній вогонь роздимає.

Краще бринять від того
урагану пошарпані струни,
ніж у майстерних руках
срібнострунні злотистії арфи,
зграйно й добірно настроєні
до дифірамбів облесних.

Так було завжди
і так воно буде довіку,
поки житимуть люди
і поки бринітимуть струни.

Тільки ж той крик Прометея
на струнах удати здолають
руки того, хто у серці
іскру небесну ховає,
рід свій веде з Прометея
і предківський спадок шанує,
тямлячи іншу красу,
ніж ту, що на ярмарку завжди
руки до бубна призводить,
а ноги до скоків безладних.

Той Прометея нащадок,
дотепний до струн найдорожчих,
руки до крові скалічить

об струни незграйні волові,
серця риданням домовить
тих струн недомовлені жалі, –
знаючи добре ціну і музиці,
й музикам, і струнам,
щирого злота пісень
не продасть за злотистую арфу.

[30.11.1900]

РИТМИ

"ДЕ ПОДІЛИСЯ ВИ, ГОЛОСНІЇ СЛОВА..."

Де поділися ви, голоснії слова,
що без вас моя туга німа?
Розточилися ви, як весняна вода
по ярах, по байраках, по балках.
Чом не станете ви, як на морі вали,
не гукнете одважно до неба,
не заглушите туги прибоєм гучним,
не розіб’єте смутку моєї душі
міцним напрасним натиском бурі?

Я не на те, слова, ховала вас
і напоїла кров’ю свого серця,
щоб ви лилися, мов отрута млява,
і посідали душі, мов іржа.
Промінням ясним, хвилями буйними,
прудкими іскрами, летючими зірками,
палкими блискавицями, мечами
хотіла б я вас виховать, слова!
Щоб ви луну гірську будили, а не стогін,
щоб краяли, та не труїли серце,

щоб піснею були, а не квилінням.
Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
не будьте тільки дощиком осіннім,
палайте чи паліть, та не в’яліть!

26.08.1900

"ЧИ ТІЛЬКИ Ж БЛИСКАВИЦЯМИ ЛІТАТИ..."

Чи тільки ж блискавицями літати
словам отим, що з туги народились?
Чому ж би їм не злинути угору,
мов жайворонка спів, дзвіночком срібним?
Чом не розсипатись над чорною ріллею,
мов дзвінкий дощ, просвічений промінням?
Чом не заграти колом танцюристим,
мов ті листочки, що зриває буря,
мов діамантові сніжинки в хуртовину?
Чи тільки зірка тим ясніше сяє,
чим темрява чорніша вколо неї?
Чи тільки в казці вироста калина
з убитої людини і чарує
усіх людей сопілкою дивною?
Чи тільки в казці лебідь умирає
не з криком навісним, а з любим співом?..

26.08.1900

"ЯКБИ ОТІ ПРОМІННЯ ЗОЛОТІ..."

Якби оті проміння золоті
у струни чарами якими обернути,
я б з них зробила золотую арфу, –
в ній все було б ясне – і струни, й гуки,

і кожна пісня, що на інших струнах
бринить, мов голос вітряної ночі,
бриніла б на моїй злотистій арфі
тим співом, що лунає тільки в снах
дітей щасливих. Туга б відкотилась
від гуків тих геть-геть удалину,
мов білі тумани, пройняті сонцем,
що здалека леліють, наче злото,
не хмарою, а мрією здаються.
І жалі всі, в гармонію з’єднавшись,
озвались би, мов хори в емпіреях…

14.09.1900

"ХОТІЛА Б Я УПЛИСТИ ЗА ВОДОЮ…"

Хотіла б я уплисти за водою,
немов Офелія, уквітчана, безумна.
За мною вслід плили б мої пісні,
хвилюючи, як та вода лагідна,
все далі, далі…

І вода помалу
мене б у легкі хвилі загортала
І колихала б, наче люба мрія,
так тихо, тихо…

Я ж, така безвладна,
дала б себе нести і загортати,
пливучи з тихим, ледве чутним співом,
спускаючись в блакитну, ясну воду
все глибше, глибше…

Потім би на хвилі
зостався тільки відгук невиразний
моїх пісень, мов спогад, що зникає,
забутої балади з давніх часів, –
в ній щось було таке смутне, криваве,
та як згадати? Пісня та лунала
давно, давно…

А потім зник би й відгук –
і на воді ще б колихались тільки
мої квітки, що не пішли зо мною
на дно ріки. Плили б вони, аж поки
в яку сагу спокійну не прибились
до білих водяних лілей, – там стали б.
Схилялися б над сонною водою
беріз плакучих нерухомі віти,
у тихий захист вітер би не віяв;
спускався б тільки з неба на лілеї
і на квітки, що я, безумна, рвала,
спокій, спокій…

3.12.1900

"НІ! Я ПОКОРИТИ ЇЇ НЕ ЗДОЛАЮ…"

…Ні! я покорити її не здолаю,
ту пісню безумну, що з туги повстала,
ні маски не вмію накласти на неї,
ні в ясну одежу убрати не можу, –
б’є чорними крильми, мов хижая птиця,
і ранить, як тільки я хочу приборкать
її силоміць. Гей, шаленая пісне!
і в кого вдалась ти така непокірна?
Дивись, я сміюсь, коли серце ридає,
і погляд, і голос мені покорились,

я тиха, спокійна. А ти? – наче вітер!
Нема тобі впину. Тобі все одно,
що, стрівши, вогонь доведеш до пожежі,
що хвилі, спіткавши, розгониш до бурі,
що темнії хмари в хаос помішаєш,
що вбогу хатинку, останній притулок
важкою лавиною скинеш в безодню, –
тобі все одно! Той нехай собі плаче,
хто іскру лишив на шляху необачний,
хто човен непевній воді доручив,
хто вийшов в дорогу темненької ночі,
хто вбогу хатину, останній притулок,
поставив високо над краєм безодні, –
вдалась ти крилатою, мусиш летіть!

Так, вільна, вільна пісня! Я не знаю,
на щастя чи на горе тая воля,
та я ще не скувала їй кайданів;
не знаю я, де взять на них заліза
і на якім вогні вони куються.
Та певне вже – кувати не кувати,
а прийде час-година – розпадуться.
І стрепенеться визволена пісня,
і вирветься з неволі, як ридання,
що довго стримане, притлумлене таїлось
в темниці серця.

Не просіть потіхи
ви всі, що смутні, від такої пісні.
Нічого в ній лагідного нема.
Вона від туги й розпачу зродилась,
за скритий жаль вона помститись хоче
вогнем, отрутою, мечем двусічним туги.
Коли вам страшно – геть ідіть з дороги!
Хай пролетить ся пісня одиноко,

як вихор через море льодове.
Не треба їй ні сліз, ні спочування,
їй треба тільки волі і простору.
Так божевільний волю здобуває,
щоб гнатися на безвість до загину…
Летить безумна пісня – стережіться!
Бо жаль ваги не має, так, як смерть!

1.02.1901

"ЯКБИ ВСЯ КРОВ МОЯ УПЛИНУЛА ОТАК…"

Якби вся кров моя уплинула отак,
як сі слова! Якби моє життя
так зникло непримітно, як зникає
вечірнє світло!.. Хто мене поставив
сторожею серед руїн і смутку?
Хто наложив на мене обов’язок
будити мертвих, тішити живих
калейдоскопом радощів і горя?
Хто гордощі вложив мені у серце?
Хто дав мені одваги меч двусічний?
Хто кликав брать святую орифламу
пісень, і мрій, і непокірних дум?
Хто наказав мені: не кидай зброї,
не відступай, не падай, не томись?
Чому ж я мушу слухати наказу?
Чому втекти не смію з поля честі
або на власний меч грудьми упасти?
Що ж не дає мені промовить просто:
"Так, доле, ти міцніша, я корюся!"
Чому на спогад сих покірних слів
рука стискає невидиму зброю,
а в серці крики бойові лунають?..

Кімполунг, 6.06.1901

"О, ЯК ТО ТЯЖКО ТИМ ШЛЯХОМ ХОДИТИ..."

О, як то тяжко тим шляхом ходити,
широким, битим, курявою вкритим,
де люди всі отарою здаються,
де не ростуть ні квіти, ні терни!
Здалека вабить, мріє те верхів’я,
що так палає золотим пожаром!
Непереможно прагну я поставить
там високо червону короговку,
де й сам орел гнізда не сміє звить!

Як порива мене палке бажання
піти туди пісками, чагарями,
послухати гірської пущі гомін,
заглянути в таємную безодню,
з потоками прудкими сперечатись,
поміж льоди дістатись самоцвітні,
будити в горах піснею луну!
Проводарем хай служить короговка,
нехай тримає на слизькій дорозі,
аж поки на верхів’ї не замає,
змагаючись проти гірського вітру.

Коли ж мене на півдороги стріне
важка лавина і впаде, мов доля,
на голову мою, тоді впаду я
на сніг нагірний, мов на білу постіль.
Хай по мені не плачуть смутні дзвони,
хай заспіває вільний, дзвінкий вітер,
закрутиться метелиця весела,
і зарояться сніжні зорі колом

і з поцілунками холодними закриють
мені палкі та необачні очі…

16.08.[1901]

"ЧОМ Я НЕ МОЖУ ЗЛИНУТИ УГОРУ…"

Чом я не можу злинути угору,
туди, на те верхів’я золоте,
де місяць просвітив біляву хмарку?
Я ж бачила, як хмарка та вродилась:
вона повстала з гучного потоку
туманом білим, парою без барви
і тихо поплила понад водою
глибокими ярами далі вгору,
поволі підвелась, немов насилу,
і вгору подалась. Вона чіплялась
за смерекові гребені зелені,
за уступи обголеної кручі
і за колиби там, на полонині,
немов людина, що з тяжким зусиллям
на гору добувається. І вийшла,
і стала на верхів’ї, і всміхнулась
до місяця, мов дівчина білява,
і заясніла, легка та прозора,
мов ясна мрія. Хто у ній пізнав
оту важку, безбарвну, вогку хмару,
що сунулась так тяжко по долині?..
Ой гори, гори, золоті верхів’я!
Та нащо ж я до вас так пориваюсь?
Та нащо ж я люблю вас так тужливо?
Невже мені не суджено дістатись
на ваші заповітні високості?
Коли мені не дано крил міцних,
щоб я могла орлицею підбитись

геть високо понад найвищі гори,
то прагну я собі потоків сліз,
гарячих сліз, нестриманих, раптових,
що рвуться з глибини самого серця
джерелами живущої води.
Нехай би з них душа моя повстала
і з мукою тяжкою подалася
на те верхів’я вічно світлянеє,
що мріє здалека моїм очам
так неприступно, як і тії гори,
що я на їх лиш мрією літаю.
І, може б, дух мій, наче тая хмарка,
на високості раптом одмінився,
просвічений нагірним, чистим світлом.

Буркут, 4.08.1901

ХВИЛИНИ

LIED OHNE KLANG

Якби мої думи німії
та піснею стали без слова,
тоді б вони більше сказали,
ніж вся оця довга розмова.

Якби мої думи німії
на струни проречисті впали,
зайшлись би плачем мої струни
і сміхом дитячим заграли.

Мов хвиля морська в ясну бурю
і темна, й блискуча, й раптова,

і сонцеві рідна, й безодні
була б моя пісня без слова.

Важкі побережнії скелі
зрива переможнеє море;
невже переможная пісня
важкого жалю не поборе?

Невже моя пісня не хвиля?
Ой леле! Даремні питання…
Німі мої думи, а руки
дають лиш німії стискання…

5.02.1900

СВЯТА НІЧ

В темну ніч ми зібрались громадкою йти
так поважно, немов у пригоді
мали стати кому, а проте без мети,
ми дивились на зорі, та й годі.

Тихі, тихі й спокійні в ту нічку були
ліс і поле на цілім просторі,
і здавалось, неначе ми чути могли,
як спадали летючії зорі.

Всі розмови, не скінчені тут на землі,
десь кінчалися там, між зірками.
Проти вічності неба були ми малі,
але небо схилялось над нами.

Ніч без тінів і світло без проміння хвиль…
Все було і далеко, й близенько.

І сіяли нам зорі за тисячі миль,
і між нами світили низенько.

Нам не раз крізь волосся світила зоря,
мов горицвіт у темному листі,
наче ми, перепливши небесні моря,
заквітчалися в краплі сріблисті.

І немов над святими, зірки золоті
у корону сплітались огнисту.
Отже, й справді, здається, були ми святі
в тую зоряну ніч урочисту.

18.07.1900

"ВИ ЩАСЛИВІ, ПРЕЧИСТІЇ ЗОРІ…"

Ви щасливі, пречистії зорі,
ваші промені – ваша розмова;
якби я ваші промені мала,
я б ніколи не мовила слова.

Ви щасливі, високії зорі,
все на світі вам видко звисока;
якби я так високо стояла,
хай була б я весь вік одинока.

Ви щасливі, холоднії зорі,
ясні, тверді, неначе з кришталю;
якби я була зіркою в небі,
я б не знала ні туги, ні жалю.

18.07.1900

"ТАЛОГО СНІГУ ПЛАТОЧКИ СИВЕНЬКІЇ..."

Талого снігу платочки сивенькії,
дощик дрібненький, холодний вітрець,
проліски в рідкій травиці тоненькії,
се була провесна, щастя вінець?

Небо глибокеє, сонце ласкавеє,
пурпур і злото на листі в гаю,
пізніх троянд процвітання яскравеє
осінь віщує – чи то ж і мою?

Що ж, хай надходить! мене навіть радує
душного літа завчасний кінець;
провесни тільки нехай не нагадує
дощик дрібненький, холодний вітрець!

11.08.1900

"МИНАЮ Я, БУЛО, ДОЛИНИ, Й ГОРИ..."

Минаю я, було, долини, й гори,
і моря гучного непевнії простори,
чужі краї обступлять навкруги,
захопить ніч; на горах чорні тіні,
на морі хвилі, тумани в долині
здаються наче справді вороги.

І серце, хоч і звикле до блукання,
до чужини, до вічного змагання,
чогось, бувало, плаче в тій порі,
немов дитина, в темряві забута,
немов людина, у тюрму замкнута,
аж поки очі не знайдуть зорі, –

тоді затихне плач… І я дивую,
чим серце втішилось? – що золотую
маленьку цяточку вгорі знайшло?
Та що ж йому по тім далекім світі?
Він, може, сам давно погас в блакиті,
поки сюди те проміння дійшло,

погас отак, як тії мрії перші,
як молоді думки, давно померші,
що розбудили вперше дух в мені…
Так що ж! нехай те все давно минуло,
а серце любить, поки не заснуло
те світло, що живе і без зорі.

Кімполунг, 20.06.1901

"ГЕЙ, ПІДУ Я В ТІ ЗЕЛЕНІ ГОРИ…"

Гей, піду я в ті зелені гори,
де смереки гомонять високі,
понесу я жалі одинокі
та й пущу їх у гірські простори.

Кину свої жалі
на зелені галі,
пущу бором свою тугу,
чи не знайде другу…

Кімполунг, 19.06.1901

"ХОЧЕШ ЗНАТИ, ЧИМ СПРАВДІ БУЛО…"

Хочеш знати, чим справді було
те, що так колись пишно цвіло,

що на серце наводило чари,
світ вбирало в злотисті примари,
те, що сяло, мов чистий кришталь,
а безжалісне й гостре, мов сталь.

Приторкнутись ти хочеш близенько,
придивитись до нього пильненько,
скинуть з нього покраси й квітки,
одрізнити основу й нитки, –
адже часом найкраща тканина
під сподом просто груба ряднина.

Залиши! се робота сумна,
не доводить до правди вона.
Глянь, смереки зеленії коси
повбирались у ряснії роси.
Не питай, чи то справді роса
самоцвітна, всесвітня краса,

чи то, може, те сонце здурило,
в лелітки дощ холодний змінило,
або, може, то хитрий вітрець
з марних крапель сплітає вінець,
або, може, то винна смерека,
що показує росу здалека…

Буркут, 10.08.1901

"ТЕМНА ХМАРА, А ВЕСЕЛКА ЯСНА…"

Темна хмара, а веселка ясна.
Що ти робиш, дівчино нещасна?
Ореш тугу, сієш на ній смуток,
схаменися, який з того скуток!

Тож не зійде рута
на твоїй ріллі,
а зійде отрута,
жалі не малі.

Хай би туга облогом лежала,
а ти б собі пшениченьку жала.
А в пшениці то мак, то волошки
закрасили б роботоньку трошки.

Ой хто займе постать,
жни та обжинайсь,
як надійде хмара,
то й не оглядайсь!

Буркут, 12.08.1901

"ОЙ, ЗДАЄТЬСЯ – НЕ ЖУРЮСЯ..."

Ой, здається – не журюся, таки ж я не рада,
чогось мені тяжко-важко, на серці досада.

Ой кину я ту досаду геть на бездоріжжя,
зійшла моя досадонька, як мак серед збіжжя;

а я той цвіт позриваю та сплету віночка,
кину його, червоного, в воду до поточка:

пливи, пливи, мій віночку, до самого моря,
може, буря тебе втопить, чи не збудусь горя.

Ой розбила вінка буря, таки ж не втопила,
а від нього синя хвиля геть почервоніла.

Гірка вода в синім морі, гірко її пити;
чом я свою досадоньку не можу втопити?

Буркут, 20.08.1901

"ОЙ ПІДУ Я В БІР ТЕМНЕНЬКИЙ..."

Ой піду я в бір темненький, там суха смерека,
як розпалю ясну ватру, видно всім здалека.

Запалала при смереці смолова ялиця:
горить моя досадонька, мов сухая глиця.

Розбуялась досадонька з вогнем на просторі,
розсипала палкі іскри, мов яснії зорі.

Як упаде з гори іскра, наче з неба зірка,
та як влучить в саме серце, – доле ж моя гірка!.

Лежи ж тепер, досадонько, тут у серці тихо,
буду тебе колихати, чи не присплю лихо.

Притулишся до серденька, мов дитина рідна,
буде тобі з мого серця колиска вигідна:

що раз вдарить кров живая, колиска шибнеться...
Ой спи, дитя, вдень і вночі, поки серце б’ється!..

Буркут, 20.08.1901

ЛЕГЕНДИ

СФІНКС

Колись давно, під сонцем полудневим,
Серед мовчазної розлогої пустині
І розпачливо-мертвого простору
В душі раба, що зріс в тяжкій неволі,
Вродилась мрія і запанувала
Над ним, своїм творцем, потужно й міцно,
Міцніш від влади сильних фараонів.
І наказала мрія взяти камінь
З гарячих скель лівійської пустині
І з нього витесать дивну подобу
На вічну загадку вікам потомним.

І став тесати раб гарячий камінь,
І все було палким в годину творчу:
І небо, і земля, і камінь, і різець,
І серце майстра; мов гарячий присок,
Летіли з-під різця уламки дрібні.
І згодом на розпеченім піску
З’явився твір, немов жива потвора:
Ліниве тіло лева простяглося,
Мов спекою пригнічене в полуднє,
Та загадкова людська голова
Здіймалась гордо і дивилась просто
Камінним поглядом поперед себе,
А на устах був усміх зловорожий.
Той погляд і той усміх був страшніший,
Аніж убійче сонце у пустині.

І та потвора стала в людях богом,
Їй будувалися просторі храми
З важкими колонадами; а барки,
Убрані лотосом, несли їй жертви.
Легенди почали складать про неї,
Закрашені у густу барву крові;
Співали їй свої пісні поети,

А вчені будували піраміди
З книжок, що мали загадку вгадати
Очей таємних і ворожих уст.
Там списані були усі імення
Тої потвори: Сонце, Правда, Доля,
Життя, Кохання і багато інших.
Та краще всіх пристало слово: Сфінкс –
Воно таємне, як сама потвора.

24.07.1900

РА-МЕНЕЇС

Ра-Менеїс була горда цариця, дочка фараонів,
Гарна й страшна, мов Урея, змія золотая,
Що обвивала подвійний вінець двох Єгиптів,
Мала чоло діамантове й темні рубінові очі.
Вдача в цариці була, мов Нілу підступнії води,
Що випливають з таємних джерел, не відомих нікому;
Влада цариці була, немов африканськеє сонце,
Мов потужний самум, що не хоче й руїни лишити.
Весь Єгипет стогнав, мов співучий колос у пустині,
Владу важку несучи гордої Ра-Менеїс;
Часом він ворушивсь, наче лев у кайдани закутий,
Глухо порикував, наче підземний вогонь,
Тяжко придавлений гнітом гори кам’яної.
Але як тільки з’являлась до люду цариця
З гордим, немов діамантовим, чолом, як тільки
В темних, карих очах прокидались рубінові іскри,
Миттю лев той народний під ноги цариці лягав,
З усміхом сфінкса цариця йому наступала на шию.
Ра-Менеїс панувала і в храмах нарівні з богами.
Всі камінні богині робились до неї подібні;
Руки майстрів заселили пустиню навколо Єгипту
Людом колосів з обличчям гордої Ра-Менеїс.

І не було ні одної струни на єгипетських арфах,
Щоб не співала хвали повновладній цариці Єгипту.
Ра-Менеїс будувала собі піраміду в пустині, –
Більше лягло там людей, ніж каміння, паленого сонцем.
Але не встигла вгорі загостритися царська могила,
Як над Єгиптом було вже одне тільки сонце – небесне.
Ра-Менеїс на пурпурове ложе злягла – і не встала.
Тихо лежала цариця в сповивачах, повних бальзаму,
З блідо-злотистим обличчям, неначе з слонової кості,
А над чолом, як і перше, сіяла корона –
Двох Єгиптів вінець і змія золотая Урея.
Ра-Менеїс положили у барку червону,
І поніс її, тихо колишучи, далі, все далі
Ніл жовтоводий, свята непрозорая річка.
В білих убраннях жерці в срібнії сістри дзвонили,
Плачем великим ридали невільниці чорні,
Шати свої роздираючи, ранячи тіло до крові,
Густо-червонії краплі падали в жовтую воду;
Арфи сумні голосили, квилили єгиптянок співи;
Лотоса квіти блакитні, в’янучи, гнулись додолу.
І плила так червоная барка, мов сонце, на захід.
Ледве ж на берег пісковатий, де вже виднілись високі
Гори-могили царські, винесли тіло цариці, –
Люд заступив йому путь. Бачив лев, що розбиті кайдани!
Білих жерців розігнав, потопив усіх чорних невільниць,
Вирвав арфи в єгиптянок і на тріски поламав,
Лотоса квіти стоптав і барку спалив на кострищі,
Тіло цариці закинув далеко в пустиню, в піски.
Там їй вихри щороку могилу рухому робили.
Сонце лило свій огнистий бальзам на дочку свою вмерлу.

Час летів, і пройшли над Єгиптом віки незчисленні.
Вже й могили царські почали западати в руїну,
Вже й імення царські почали западати в непам’ять,
Руйнувать стали руки безбожних гробниці і храми,

І не раз, як рука, чи повітря, чи сонце торкались
Тисячолітнього трупа – він розпадався на порох,
І сміялись безумні нащадки, що й мумії предків не вічні…

Раз на північ ішов караван, щоб одправить за море
Награбовані скарби з руїн фараонів забутих.
Попереду везли саркофаг величезний порожній,
Чорний камінь на сонці блищав, мов розпечена бронза,
Ледве сунули десять верблюдів тягар той пекучий.
Раптом передній погонич, ідучи, спіткнувся.
Глянув додолу й відскочив, ужалений страхом, –
Під ногами у нього лежала гадюча голівка,
І палали, мов іскри, на сонці червонії очі
"Ля Ілляга! – сказав йому шейх каравану. –
Ся гадюка не з тих, що збавляють життя правовірним, –
Гляньте, вона золота, в неї очі – коштовні рубіни".
І власноручно почав підводить з піску ту гадюку,
Але слідом за змією з піску підвелося зненацька
Мертве обличчя в подвійній короні Єгипту,
Ра-Менеїс підвелася, дивно-нетлінна цариця,
І здавалось, мов погляд таємний ховають закриті повіки,
А блідії уста ледве стримують усміх ворожий.
Скам’яніли погоничі, вгледівши мертву царицю.
Тільки шейх правовірний не втратив святого спокою,
Він не лякався жінок, ні живих, ані мертвих,
Звик тільки ціну складать їм на гучних базарах.
Він подумав: "Ся жінка ціни в нашім краю не має,
Але безумнії джаври заплатять безумнії гроші" –
І наказав обережно забрати з піску ту царицю
І покласти її в саркофаг, не грабуючи злота.
Царським ложем здавалася чорна важка домовина,
Як заблищала над нею змія золотая Урея.
Але закрилося гучно каміннеє віко,
Ра-Менеїс заховалась назавжди від ясного сонця.
Далі пісками сипкими до моря подавсь караван,

Без перешкоди дійшов до приморського людного міста.
Не помилився розсудливий шейх:
справді, джаври безумні
Гроші безумні йому заплатили за мертву царицю
І повезли її геть через море на північ.
Там на півночі, далеко, в тім місті, що вкрите туманом,
Де так шумує життя, мов холодний потік верховини,
Люди північні поставили храм для богів всього світу,
Він же й гробницею був для всього, що колись панувало.
Тільки боги не були вже богами, а все неживеє
Там навіки втеряло надію воскреснути знову.
Отже, в тім храмі покласти хотіли гордую Ра-Менеїс.
Плив корабель, роздираючи хвилі, не день, не годину,
Витримав бурі, не збився з дороги в тумані,
Тишу морську переждав, минув усі скелі підводні,
Далі і далі все мчав, пронизаний вітром холодним.
І чим далі на північ плила неживая цариця,
Тим холодніша ставала пекуча колись домовина,
І виступали на чорному камені сльози солоні.
Як привезли саркофаг вже до брами новітнього храму,
Був він холодний, важкий,
мов крижина з північного моря,
Як підняли його білі раби,
щоб понести й поставити в храмі,
Руки не здержали, впав саркофаг, і земля застогнала.
Десять рабів він скалічив і сам розколовся надвоє.
Леле! розбилося ложе гордої Ра-Менеїс!
І сказали один до другого нові фараони,
Ті, що платили за неї безумнії гроші арабам:
"Хай там розбилась труна, але наша цариця зосталась,
Тисячоліття минали, вона ж не змінилася й досі.
Наша цариця коштовна, владарка Ра-Менеїс".
І відхилили розколене віко того саркофага…
Що ж там було? Жмут сповивачів тонких,
твердих від бальзаму,

Жовтії кості, покритії порохом вогким,
Чорні пасма волосся, між пасмами тими
Матовим блиском ясніла подвійна корона Єгипту
І сіяли рубінові очі змії золотої Уреї.
Холод безжалісний, вогкий, знищив безсмертну царицю,
Що пролежала віки під єгипетським сонцем жарущим,
Дивну нетлінність і вроду черпаючи
з хвиль променистих.
Ра, бог південного сонця, в північній країні не правив,
Правив там холод ворожий і вогкість байдужа туману.
Мусила в землю вернутись гордая Ра-Менеїс.

25.07.1900

ЖЕРТВА

Се було в ті часи, як Месія живий був між людьми.
Се було в ті часи, як його ще на хрест не прибили.
Зготували вечерю для нього апостоли вірні:
хто приніс йому хліба, хто риби, вина та олії;
всі злягли за столами і вкупі з учителем їли,
і незчулись, як більше від нього взяли,
ніж для нього принесли.

Тільки потім, уже по вечері, прийшла до господи
жінка якась "одержима" – їй дав колись поміч Месія –
і принесла для Месії олії пахучої міру,
що не годилась ні в страву, ні в лампу до світла.
Правду казали апостоли: жертва була непотрібна,
їх Месія не звик до царської розкоші, –
нащо йому та олія, що тільки царі уживали?
Чом не сказав він тій жінці: яке тобі діло до мене?
Він же до рідної матері так обізватись одважився, –
нащо приймав він олію і тії гарячії сльози,

що застилали розширений погляд отій одержимій,
нащо він мовив апостолам: дайте їй спокій, тій жінці?..

1.08.1900

ЛЕГЕНДИ

Посвята товаришці
Л. Старицькій-Черняхівській

У легендах стародавніх
справедливості немає,
все там річ іде про жертви
та кривавії події.

В тих легендах ми читаєм,
як дитяча кров рожева
рани гоїла на тілі
жебрака, старого діда;

як раз дівчина убога
хрестоносця врятувала
від прокази сарацинів,
свого серця кров віддавши;

як людей лихії чари
в мертвий камінь обертали,
але кров невинна знову
оживляла те каміння.

Ті легенди червоніють,
наче пишна багряниця,
наче пурпур благородний,
від крові людей невинних.

Та горить у мене серце,
коли я їх пригадаю, –
проти сих легенд червоних
білий світ блідим здається.

1.08.1900

САУЛ

(Монолог)

"…І дух господній відступив від Саула і гнітив його дух лукавий від господа.
…І бувало, як тільки дух лукавий находив на Саула, брав Давид гусла і грав рукою своєю, і відпочивав Саул, і добре йому було, і відступав від нього дух лукавий.
…Як вернувся Давид з перемоги над чужинцем… вийшли жінки, радіючи і промовляючи: переміг Саул з тисячами своїми, а Давид із тьмами своїми…
І почав Саул підозрівати Давида від того дня і потім.
І нападав дух лукавий від бога на Саула і пророкував він посеред дому свого; Давид взявся рукою за гусла, як і щодня, а спис був у руці Сауловій. І взяв Саул списа і сказав: приб’ю Давида до стіни!
І вхилився Давид від лиця його двічі…"
(Книга Царств 1, 16, 14 – 15; 18, 6 – 7, 9 – 11)

Грай, хлопче, грай, нехай голосить арфа,
хай плачуть струни, як жінки над гробом.
Я сам себе оплакати не можу, бо сліз нема.
Нехай ридає арфа, нехай я неоплаканим не згину.

Грай, хлопче, грай! нехай той голос арфи
заглушить голоси в моєму серці,
ті голоси пророчі, неспокійні…

О! не на щастя став Саул пророком,
господь його карає віщим духом!
Саул не знає страху серед бою –
хто бачив, щоб його рука тремтіла?
Хто бачив, як він блідне й одступає?

Прийди ж, поглянь на мене серед ночі,
як я блукаю по своїх хоромах,
безлюдних, темних, і здіймаю руки
і ними голову безумну закриваю,
і блідну, і тремчу, і падаю додолу,
і перед власними думками одступаю,
і власних слів жахаюся пророчих…
То не мої слова – то дух лукавий
мені через мої уста віщує,
що мушу я… Не слухай; хлопче, грай,
не допусти, щоб знов я був пророком.

Грай, хлопче, грай і не дивись на мене.
Вони лагідні, тії чорні очі,
але на дні я бачу щось вороже…
За віщо ти ненавидиш мене?
Що завинив тобі Саул безумний?
Не говори, не говори нічого!
Не я питав тебе, то дух лукавий.
О, зачаруй його, заворожи!
Безсильні проти його всі закляття,
але музика має божу силу.
Не голосно, лагідно, ніжно грай,
хай спів твій має силу, як струмочок,
що тихо й ніжно точить твердий камінь.
На серці в мене кремінь – хай же спів твій
його підточить і в безодню скине,
в безодню забуття…

Мій любий хлопче,
в той час, коли так солодко говорить
до мене срібний бренькіт струн тонких,
не вірю я ні голосам пророчим,
ні тим ворожим поглядам твоїм.
Хто грає так, ненавидіть не може.
Та й за що б ти ненавидів мене?
Що значать всі славутні перемоги
против одного руху твоїх рук?
Я тільки вмів людей перемагати,
а ти самого духа переміг.

Чи заздрісно тобі на сю корону,
сю багряницю, сеє берло? Хлопче,
повір мені, без них я щасливішим
і кращим був в той час, як пас отари
на батьківських зелених полонинах.
Не гнулася моя висока постать,
і не тьмарився мій веселий погляд,
я простий був і думкою, і серцем.
Гай, гай! Чи міг же хто тоді подумать,
що і Саул колись пророком стане?

Отак, так грай! Нехай бринить легенько,
лагідно арфа. Се ж немов дзвіночки
моїх отар… Се мов гірські потоки…
Я вже було й забув їх любий гомін.
Тут у дворці я чую інші гуки,
а в гори я виходжу лиш на бій:
тоді не чутно гомону потоків –
їх заглушає лютий брязкіт зброї
і сурми військові…

Ой, що за гук?
Навіщо ти ударив військової?

Не хочу! Годі! Не вражай! Я знаю,
за віщо ти ненавидиш мене.
Ти згадуєш, що я був пастухом
і став царем, а ти вівчар і досі.
Ти згадуєш про свій славутний вчинок,
як ти звалив пращею філістинця.
Дитино ти, дитяча в тебе й зброя!
Ти, може, хтів улучить горобця,
а дав господь, що влучив Голіафа.
Ох, що за погляд! Мов з пращі камінчик!
Ти от за що ненавидиш мене:
що ти мені не зброєю сподобавсь,
а тільки арфою, що я тебе тримаю
не тільки по неволі, бо ти сам
займаєшся святим огнем, як граєш
перед царем безумним. Жаль тобі
того, кого за ворога вважаєш.
Я так тебе музикою твоєю
скував, зв’язав, немов залізним путом.
Я цар не тільки тіла, а й душі,
душі твоєї, ти, хлоп’я чорняве.
І ти повстать не можеш проти мене!

Чого ти знов так дивишся на мене?
Підступний погляд твій, немов отрута.
Отрутою боротись проти мене,
отрутою, гадаєш? О, не діждеш!
Гей, де мій спис? Приб’ю тебе до муру,
єхидно клята!..

О моя дитино,
чи се ж я вбив тебе? Ні, ні, мій спис
не зачепив тебе… О боже правий,
який же я нещасний і безумний!
Гей, ви, раби, візьміть сього співця,

надгородіть його, нехай іде додому.
Він більш не буде вже ніколи грати!

* * *

Він буде грати, але тут ніколи !
Хіба тоді, як сяде тут на троні.
Адонаї ! За що мене караєш
пророчим духом і остатню пільгу,
остатню оборону відбираєш?
Адонаї !

Моя дитино люба !
Мій хлопчику лагідний ! Де ти, де ти ?
Невже мене ніхто не порятує ?

18.11.1900

ТРАГЕДІЯ

Посвята товаришці
Л. Старицькій-Черняхівській

Чує лицар серед бою,
що смертельна рана в грудях,
стиснув панцира міцніше,
аби кров затамувати.

Бачить з вежі гарна дама,
що поблід її коханий,
що рукою стиснув груди, –
посила до нього джуру.

– Пане лицарю, вас просять
залишити бій кривавий

хоч на ту малу часину,
оки рану перев’яжуть.

Є у нас м’які завої
і бальзам на рану гойний,
там на вежі біла постіль
вже давно для вас готова.
"Любий джуро! щира дяка
тій, що шле тебе до мене,
але я прийти не можу
на запросини лагідні.

Якби я хоч на хвилину
скинув сей залізний панцир,
кров би ринулась потоком
і життя моє порвала б.

Бо й такі бувають рани,
що нема на них бальзаму,
що нема на них завоїв,
окрім панцира твердого".

– Ох, мій пане, ся відповідь
зранить серце ніжній дамі! –
"Може, має дама панцир,
Хай його міцніше стисне".

Кімполунг, 6.06.1901